

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL
SENIOR CERTIFICATE

GIREIDI YA 12

TSVFA.1

TSHIVENDA LUAMBO LWA U ENGEDZA
LWA U THOMA (FAL)

BAMMBIRI LA U THOMA (P1)

LARA 2014

MARAGA: 80

TSHIFHINGA: awara 2

Bammbiri ili li na masiatari a 13.

AFTERNOON SESSION

Vhune ha khandiso ho vhaledzwa

WESTERN CAPE

kha siatari li tevhelaho

PFESESANI

1. Bammbiri ili li na KHETHEKANYO THARU:

KHETHEKANYO YA A: Tholokanyondivho (30)
KHETHEKANYO YA B: Manweledzo/Samari (10)
KHETHEKANYO YA C: Luambo (40)
2. Vhalani ndaela DZOTHE nga vhuronwane.
3. Fhindulani mbudziso DZOTHE kha hedzi khethekanyo.
4. Thomani khethekanyo INWE na INWE kha siatari LISWA.
5. Hune khethekanyo INWE na INWE ya fhelela hone ni talele.
6. Nomborani phindulo dzanu zwi tshi anana na kunomborelwe kwa mbudziso.
7. Ni tshi fhedza u fhindula mbudziso, ni pfuke mutala ni kone u ya kha i tevhelaho.
8. Nwalani zwi no vhalea, nahone nga vhudele.
9. Ni dzhiele nzhele zwiga zwa u vhalala, mupeleto, tswayo na khethekanyo ya maipfi.
10. Khethekanyani zwifhinga zwanu nga ndila i tevhelaho:

KHETHEKANYO YA A: Minetse ya 50
KHETHEKANYO YA B: Minetse ya 30
KHETHEKANYO YA C: Minetse ya 40

KHETHEKANYO YA A: THOLOKANYONDIVHO**MBUDZISO 1**

Shumisani TSHIBVELEDZWA TSHA A na TSHA B kha u fhindula mbudziso dzo disendekaho khazwo.

TSHIBVELEDZWA TSHA A**O DIITANI?**

- 1 Khonani ndi vhathu vhane vha funana lune zwinzhi vha ita vhothe. Vha a tikedzana musi wa madakalo na zwililo. Vha somalana zwa hanwani ngauri vha a fulufhelana. Khavho a hu na zwiphiri.
- 2 Zwikoloni zwa fhasi, magudedzini na dziyunivesithi ndi fhethu hune ha vha ho tangana vhathu vha mirafho yo fhambanaho. Zwiito na zwone zwi vha zwo fhambana. Hu na u bevelela kana muthu a wa arali a songo sedzesa.
- 3 Rofhiwa ndi mutshudeni o no dzhena yunivesithi ya Fhatalushaka hune a khou gudela zwa vhushumelavhapo. Ndi musidzana o bebelwaho mahayani. O vha a sa takaleli u vhona vhana vhane vha shaya. Izwi zwo vhonala musi e sekondari, vhunzhi ha vhana vhe a vha thusa vho vha vha tshi tou nembelela khae na ene a tshi vha tanganedza. O vha a tshi vha nea zwine a vha nazwo kana a vha thusa nga u vha funza. Budo le a dzhia lo vha li tshi elana na zwine a tshilisa zwone.
- 4 Miwaha ya u thoma yunivesithi ho ngo tamba nga tshifhinga. O vha muthu wa bugu. Nwaha wa u thoma na wa vhuvhili o tou ridela dzothe. Vhabebi vhawe vho fhufha vha nga vha sa nanzwa makole. Vho ita na u mu nea pfufho i ndila ya u mu tutuwedza kha pfunzo dzawe.
- 5 Khonani ya vhukuma ya Rofhiwa vho vha vha nga si i sumbe. O vha a tshi sea na muwe na muwe. Kha u vhalala o vha a tshi vha e ethe. Hu na vhanzhi vhe vha tama ndila ine a vhalisa yone, hone vho dinwa nga zwinzhi zwe vha vha vhe khazwo nga nda ha pfunzo ye vha dela. Ndi ngazwo vhanwe vha songo vuledza ngudo dzavho.
- 6 Thanyani o vha muwe wa vhasidzana vhe vha tama kuvhalele kwa Rofhiwa. Uyu musidzana o vha a tshi bva vhuponi ha doroboni. O vha e musidzana a sa didzhieli fhasi, a tshi tama vhutshilo ha ntha. Zwa midifho ya shango zwo vha zwi zwawe. O mbo di thoma u sendela tsini ha Rofhiwa uri vha vhale vhothe. Vhuvhili havho vha thoma u vha dzikhonani.

- 7 Ho vha hu tshi vho fhela tshifhinga tshilapfu u tshi pfa avha vhasidzana vhavhili vhe kha mafhungo. Musi Rofhiwa a kha di vhala e ethe zwo vha zwi siho. Thanyani o sumbedza Rofhiwa uri vha tea u ita vha tshi rwiwa nga muya, u sokou fombe buguni vha do vhuya vha nga vha sa newa madzina.
- 8 Rofhiwa na Thanyani vho vha vha tshi vho tou vha marema na mukhoru. U rwiwa nga muya zwo ita uri vha si tsha tou vhala u fana na u thomani. Ho vho thoma na nyendo dze dza vha dzi songo dowelea. Vho fhedza vho didzhenisa kha zwa shango nga u nwa mahalwa vha tshi vhuya vhusiku ha vhaloi. A hu na we a vhona vhukhaki kha vhutshilo uho vhuswa. Kilasi vho vha vha tshi vho tou nanga dzine vha todou guda. Maiwe maduvha vho vha vha sa kandi kilasini.
- 9 Rofhiwa o vho thoma u sasaladza zwa tshikolo nge a pfa u nga zwa shango ndi wone mudifho. Vhuvhili havho zwa ngudo dzavho afho yunivesithi vho fhedza vha si tshe na mushumo nazwo. Vho vha vha tshi vhonala misi yothe vho namela golo dzo fhambanaho. Rofhiwa ene o fhedza o tahiswa nga muwe muswuhana wa mubvannda we vha fhedza vho dzula vhothe. Musidzana a thoma u tshila vhutshilo ha mathakheni, thingothendeleki a tshi shumisa ntswa tshifhinga tshothe. Rofhiwa o vha a sa todi na u vhona muthu ane a bva nae hayani tsini nae nahone o vha a tshi vho kola.
- 10 Tshinwe tshifhinga Rofhiwa o vha a tshi fhedza vhege dzi no vhala a sa divhi uri munna wawe u ngafhi. Vhutshilo ha vho thoma u tamara nge vuhadzi ha vha hu si tsha difha. Rofhiwa u vho thoma u vhonala zwitaratani zwa dorobo ya Johannesburg a khou sokou tendeleka. Vhane vha mu divha vhe u dzula na u edela henefho zwitaratani. Ila khonani yawe na he ya fhelela hone, a hu dihiwi nga muthu. Rofhiwa o vha a tshi vho shona musa a tshi vhoniwa nga muthu ane a mu divha, a vho diambisa Tshizulu uri zwi songo tendisea uri ndi ene.
- 11 Ngoho ri tshi nanga khonani, kha ri dzike uri ri kone u i divhesa.

[Zwi bva kha vhalangi]

- 1.1 Ndi tshini tsho itaho uri Rofhiwa a tangedzee Yunivesithi? (1)
- 1.2 Muloro we Rofhiwa a vha e nawo siani la pfunzo ndi ufho? (2)
- 1.3 Ndi ngani Rofhiwa o rengelwa pfufho nga vhabebi vhawe? (2)
- 1.4 Bulani hune Thanyani na Rofhiwa vha fhambana hone. (2)

- 1.5 Ndi zwifhio zwe Thanyani a ita u bvisa Rofhiwa kha lutamo lwa u vhala? (2)
- 1.6 Zwi tshi tũtũwedzwa nga nyimele, Rofhiwa u sumbedza vhuḍipfi ho fhambanaho musi a tshi tũngana na vhathu vhane a vha ḍivha. Tandavhudzani fhungo ili. (4)
- 1.7 Masiandaitwa e Rofhiwa a tũngana nao musi o dzhiela fhasi zwa pfunzo ndi afhio? (2)
- 1.8 Rofhiwa o vhidzwa nga ludzula a fhumula, a vhidzwa nga mutshinyalo a aravha. Ni tendelani hani na murero uyu zwi tshi elana na mafhungo aya? (2)
- 1.9 Talutshedzani muhumbulo muhulwane une wa wanala kha phara ya 4 mafhungoni a re afho ntha. (2)
- 1.10 Nangani phindulo i re yone kha mutevhe u re afho fhasi:
Rofhiwa o fhedza o ...
- A swikelela kha u bveledza muḷoro wawe wa vhudokotela.
B fhelela tshitaratani.
C fhatela vhabebi vhawe nndu khulwane.
D humela hayani hune a bvā hone. (1)
- 1.11 Tshiimo tshe Rofhiwa a vha e khatsho na u xedzwa he a tũngana naho a zwi tũnganedzei. Tatani nga fhungo ili. (2)
- 1.12 Ni nga thanyela hani zwiito zwa vhathu vha ngaho sa Thanyani? (2)

TSHIBVELEDZWA TSHA B

Talelani tshifanyiso tshi tevhelaho, ni kone u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho.

MUṬA WA HA GANUNU

Ndi zwavhudi u dzula fhasi ra la sa muta. Zwi sumbedza lufuno na vhuthihi. Hone ri khou rwiwa nga muya.

- 1.13 Avha vhatu vho dzula ngafhi? Ndi ngani ni tshi ralo? (2)
- 1.14 Khotsi vha toda mutukana a tshi nga vhone. Sengulusani fhungo ili nga zwine na khou zwi vhona kha tshifanyiso itshi. (2)
- 1.15 Vhudipfi hanu nga ha itshi tshifanyiso ndi vhufhio? (2)

ṬHANGANYELO YA KHETHEKANYO YA A: 30

KHETHEKANYO YA B: MANWELEDZO/SAMARI**MBUDZISO 2**

No humbelwa uri ni talutshedze vhagudi vha tshikolo tsha hanu zwithu zwine zwa tea u itwa nga mugudi ane a khou dilugisela u n'wala mulingo wa gireidi ya 12 wa u fhedzisela hu u itela u kona u phuletshedza kha mulingo wa gireidi ya 12 na kha vhutshilo.

Vhalani mafhungo (TSHIBVELEDZWA TSHA C) afho fhasi ni kone u n'wala mbuno dza SUMBE dzine dza tea u wanala kha tshipitshi tshanu tsha u laya vhagudi.

NDAELA:

1. N'walani mbuno dza SUMBE dzi kha mafhungo a pfalaho, tshivhalo tsha maipfi anu TSHI SONGO PADA 70.
2. Nomborani mafhungo anu u bva kha 1 u swika kha 7.
3. N'walani mbuno NTHIHI kha fhungo linwe na linwe.
4. Shumisani maipfi ANU.
5. Sumbedzani tshivhalo tsha maipfi e na a shumisa e zwitangeni mafheloni a manweledzo/samari anu.

TSHIBVELEDZWA TSHA C**ZWITHU ZWINE ZWA TEA U ITWA NGA MUGUDI ANE A KHOU
DILUGISELA U N'WALA MULINGO WA GIREIDI YA 12**

Gireidi ya 12 ndi kilasi ine ya dzhiiwa sa muratho une wa pfukela kha linwe sia la pfunzo dza ntha. Vhagudi vha tea u kanda uyo muratho nga milenzhe i si na mapeta.

Mugudi u tea u difha tshifhinga tsha u vhala mulingo u sa athu u swika. Izwi zwi do mu thusa kha u sa vha na u tshuwa musu mulingo u tshi swika.

U tea u vha na mbekanyamushumo ya u vhala u ya nga u sielisana ha thero dzawe. Zwi do mu thusa uri a songo sokou dzhombola ngei na ngei.

Mugudi u tea u sa shuma mishumo i no lemela ya afho hayani hu u itela uri a vhe na tshifhinga tshavhudi tsha u vhala bugu dzawe uri mihumbulo na mirado yawe i dzule i mitete.

U tea u shumisa mabambiri a milingo yo fhiraho sa ndila ya u ita ndovhololo kha u linga kupfesesele kwa zwine a khou vhala zwone. Izwi zwi do mu vhea kha vhuimo ha uri a vhe na vhuṭanzi ha uri u do tou la ho fhola.

U tea u wana ndangatshifhinga ya thero dzine a khou ya u nṱwala dzone hu tshi kha di vha na tshifhinga. Izwi zwi mu thusa uri a kone u divha zwine a khou ya u nṱwala nga u tevhekana uri a kone u diitela mbekanyamushumo yawe.

A si zwithu zwothe zwine mugudi a zwi divha. Hu na zwine a tea u vhudzisa vhathu vhane vha zwi konesa kana a tou ya kha vhagudisi vhawe.

U tea u ita nyonyoloso sa tshipida tsha u vusuludza maluvhi u itela uri muthu a kone u thoma u vhala nga mafulufulu.

[Zwi bva kha vhalingi]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B: 10

KHETHEKANYO YA C: LUAMBO**MBUDZISO 3**

Talelani khungedzelo (TSHIBVELEDZWA TSHA D) i re afho fhasi ni kone u fhindula mbudziso dzo disendekaho khayo.

TSHIBVELEDZWA TSHA D: KHUNGEDZELO**MERCEDEZ BENZ GOLOI YA LUVHILO**

HAYA HA VHUKIMVI

E nnyi a sa i toḁi? Vha a tenda na u fhirwa nga vhuphuvhephuvhe ha moḁoro uyu? Magethe o vulelwa nnyi na nnyi. Maḁo ndi zwiala ha dzhii tsha muthu. U vhona tsha mukhuwa a si u dzhia. Luafhulelo ndi lwa ṛwaha woḁhe.

Mitengo ya hone i tou kokovha na fhasi.
Mbadelo ya hone ndi dzhia-wo-lala!!!!

Ndi u bva kha **R2 000–R4 000** nga ṛwedzi arali vha nga renga goloi mbili dza Mercedes Benz

U wana zwinzhi vha kwame:

015 978 3510

082 537 9356

masala@gmail.com

[Zwi bva kha magadzini ya *Bona*]

- 3.1 Topolani maipfi a no sumbedza vhuḁi ha goloi i no khou kungedzelwa. (1)
- 3.2 Bulani tshithu tshithihi tshine mukungedzeli a vhona tshi tshi nga kunga vharengi. (1)

- 3.3 Khungedzelo iyi yo itelwa vhatu vho ḍibaḍekanyaho na zwa thekhiṅolodzhi. Tikedzani fhungo iḷi. (2)
- 3.4 Ndi ufhio muhumbulo wo dovhololwaho luraru kha khungedzelo iyi? Mukungedzeli o vha a tshi khou itela mini? (2)
- 3.5 Sumbedzani uri ndi ngani mukungedzeli o shumisa maipfi haya kha khungedzelo iyi: 'E nnyi a sa i toḷi?' (2)
- 3.6 Nga kuvhonele kwanu khungedzelo iyi i nga kunga vharengi? Ndi ngani ni tshi ralo? (2)
- [10]

MBUDZISO 4

Talelani khathuni (TSHIBVELEDZWA TSHA E) i tevhelaho ni kone u fhindula mbudziso no ḍisendeka khayoy:

TSHIBVELEDZWA TSHA E

- 4.1 Vhatu avha vha vhonala vhe ngafhi? (1)
- 4.2 Muthu a no khou thetsheleswa ndi ufhio? (1)
- 4.3 Nzulele ya vhagudi avha i ri vhudza uri hu na zwe mudededzi vha ita. Tikedzani fhungo iḷi. (2)

- 4.4 Ndi zwifhio zwi sumbedzaho uri hu na vhathu vha sa vhoni zwavhuḁi. Tikedzani nga zwine na khou vhona kha khathuni iyi. (2)
- 4.5 Ndivho khulwane ya khathuni iyi ndi ifhio? (2)
- 4.6 U ya nga muhumbulo waḁu vhathu vhane vha dzhiela pfunzo fhasi zwo bva kha zwiitisi zwo fhambanaho hu bvelela mini khavho? (2)
- [10]

MBUDZISO 5

- 5.1 Vhalani mafhungo (TSHIBVELEDZWA TSHA F) a tevhelaho ni kone u fhindula mbudziso:

TSHIBVELEDZWA TSHA F

1	Musundwa a fhindula ari, 'Nḁe ndi na mushumo wa u vhala bugu dzanga.' Mme awe vho vha vho vhila vḁukuma vha tshi khou ri a vha bikele vhuswa. Musundwa o vha e musidzana ane a funa u vhala bugu dzawe. Thanga dzawe dzothe dzo vha dzi tshi mu shavha ngauri o vha a tshi tḁa o fara bugu nga tshanda.
2	Khotsi awe vho vha vha tshi reila litiraka la u hwala matanda malapfu. Vho vha vha tshi vhuya vho netiswa nga u somba ilo litiraka. Duvha linwe na linwe vho vha vha tshi tutuwedza niwana wavho Musundwa uri a futelele kha zwa tshikolo. Vho vha vha tshi ri u vhuya nga madekwana vha mu wana e khadzo bugu dza hone. Izwo zwo vha zwi tshi takadza mbilu yavho, naho Vho-Dembe vho vha vha tshi khou vha vhila tshikolodo tsha tshelede ye vha mu rengela dzibugu.
3	Musundwa o vha a tshi ri u fhedza u ita mishumo ya afha hayani a kona u thoma ha mishumo yawe ya tshikolo. Vhanwe vho vha vha tshi vho ri ndi dzenganamudi. Tshifhinga tshinzhi tshawe ho vha hu u la, a tamba a fhedza nga u vhala bugu dzawe.
- [Zwi bva kha vhalangi]

- 5.1.1 Kha phara ya u thoma hu na liiti 'funa' lo shumiswaho. Inwi tumani mutshila wa liitela ni vhumbe fhungo lanu li pfalaho. (1)
- 5.1.2 Kha phara ya u thoma hu na lifhambanyi la ipfi mutukana lo shumiswaho. Inwi li topoleni ni dovhe ni li shumise fhungoni lanu li pfalaho. (2)

- 5.1.3 Ipfi 'vhila' ndi homonimi (nyambahuvhili), inwi li shumiseni mafhungoni anu MAVHILI o fhambanaho u sumbedza u li pfesesa. (2)
- 5.1.4 Fhindulani mbudziso i tevhelaho nga u tou nanga ipfi lo teaho kha phindulo dze na newa:
Lifurase lo talelwaho nga fhasi li shuma sa ...
Vhañwe vho vha vha tshi vho ri ndi dzenganamudi
- A Dzinambumbano
B Likateli
C Likaluli
D A na B (1)
- 5.1.5 Kha phara ya vhuvhili hu na litaluli lo shumiswaho. Inwi li topoleni. (1)
- 5.1.6 Vhumbani fhungo lanu li pfalaho nga lidadzisi la tshifhinga lo shumiswaho kha phara ya vhuvhili. (2)
- 5.1.7 Kha phara ya vhuraru hu na limudi lo shumiswaho, inwi li topoleni u sumbedza uri ni a divha uri limudi ndi mini. (1)
- 5.1.8 Thomani fhungo li tevhelaho nga ipfi 'litiraka' ...
Khotsi awe vho vha vha tshi reila litiraka. (2)
- 5.1.9 Isani fhungo li tevhelaho kha luambo lwa u vhiga:
Musundwa a fhindula ari, 'Nne ndi na mushumo wa u vhala bugu dzanga.' (2)

- 5.2 Talelani tshifanyiso tshi tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho.

TSHIBVELEDZWA TSHA G

U ita ndugiselo dza litambwa a si matambavhana. Hafhu zwine muthu a ita na u amba zwi fanela u elana na zwo nwalwaho. A zwi todi ha dalesa vhasadzi ngauri vha nga anza luambo. Hu bikelwa vhuanga vhutsila vha vhona nga mato.

[Zwi bva kha bugu ya *Social Science gireidi ya 9*]

- 5.2.1 Topolani fhungo li sumbedzaho uri muñwali o dzhia sia mafhungoni a re afho ntha. Tikedzani. (2)
- 5.2.2 Talutshedzani figara ya muambo yo swifhadzwaho mafhungo a re afho ntha. (2)
- 5.2.3 Murero wo talelwaho nga fhasi mafhungoni are afho ntha u disa hani muhumbulo muhulwane wa zwine na khou zwi vhona kha tshifanyiso? (2)
[20]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA C: 40
MARAGAGUTE: 80